

УДК 911.3

DOI: 10.31652/2786-5665-2025-8-82-93

Гавриленко О. П.

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії та геоекології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
olena.geo@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7608-8588>

Циганок Є. Ю.

доктор філософії з географії, асистент кафедри фізичної географії та геоекології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
e.tsiganok@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4595-2705>

Доленко В. О.

здобувачка I (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 103 Науки про Землю
ОПП «Геоекологія та екосистемні послуги»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
viktoriadolenko2512@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0003-3792-7379>

ЛАНДШАФТНО-ЕКОЛОГІЧНІ МАРШРУТИ В МЕЖАХ МІСЬКИХ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ: ПРОСВІТНИЦЬКА ТА ЕКОЛОГО-ОСВІТНЯ РОЛЬ

Анотація. У статті розкрито просвітницьку та еколого-освітню функції зелених маршрутів та обґрунтовано доцільність їх прокладання в межах міських природоохоронних територій на прикладі регіонального ландшафтного парку «Лиса гора» в місті Київ. Застосування геоінформаційних методів для аналізу ландшафтно-структурної території та закладення потенційних маршрутів дозволило простежити зміну типів ландшафтів уздовж запроєктованих маршрутів та визначити їхню пізнавальну цінність для цільових груп екотуристів. Застосування ландшафтознавчого підходу до прокладання екологічних стежок дає підстави назвати маршрути ландшафтно-екологічними. Запропоновано прокласти два маршрути, призначені для різних цільових груп відвідувачів. Історико-культурний маршрут, протяжністю 5,2 км, підходить для студентів та іншого дорослого населення. Інший маршрут (просвітницький, 4,2 км) призначений для проведення навчальних екскурсій для школярів, практичних робіт та уроків з природознавства, географії, біології та екології.

Ключові слова: екотуризм, міські природоохоронні території, ландшафтно-екологічний маршрут, ландшафтне різноманіття, екологічна освіта.

Havrylenko Olena, Tsyhanok Yevhen, Dolenko Viktoriia. LANDSCAPE-ECOLOGICAL ROUTES WITHIN URBAN PROTECTED AREAS: ENLIGHTENMENT AND ENVIRONMENTAL-EDUCATIONAL ROLE

Abstract. The article reveals the enlightenment and environmental-educational functions of green routes and justifies the feasibility of laying them within urban protected areas (PA) using the example of the Regional Landscape Park (RLP) “Lysa Hora” in Kyiv. Urban PA perfectly fits the conditions of eco-friendly tourism, whose main goal is to protect the environment and educate city dwellers. Geoinformation methods were used for cartographic analysis of the landscape structure of the studied territory, design of potential routes, and assessment of landscape diversity. Satellite images with high spatial and temporal resolution were used to identify characteristic natural objects and detect anthropogenic transformations of landscapes. Field survey methods with photo documentation and georeferencing were used to verify the physical accessibility of facilities, the safety of routes, and the availability of supporting infrastructure. The results of the landscape analysis of the RLP “Lysa Hora” territory allow us to apply a landscape approach to the creation of environmental trails. The routes should pass through different functional zones of the PA with varying degrees of anthropogenic landscape transformation. Therefore, it is logical to call these routes landscape-ecological. It is proposed to lay two landscape-ecological routes designed for different target groups of visitors. One of them, historical and cultural, 5.2 km long, is suitable for students and other adults. The second route, educational (4.2 km), is intended mainly for the younger generation, i.e., schoolchildren. The purpose of its construction is to conduct educational excursions, practical work, and lessons in natural science, geography, biology, and ecology. Both routes should start from the same point, then diverge and converge closer to a single end point at the eastern exit of the park. Information boards and signs with dynamic QR codes installed at stopping points will play a leading role in meeting the needs of participants when walking along landscape-ecological trails. Landscape-ecological routes in urban PAs should become an important tool for environmental education and awareness-raising.

Keywords: ecotourism, urban protected areas, landscape and ecological route, regional landscape park, landscape diversity, environmental education.

Актуальність дослідження. Згідно з визначенням Програми ООН з туризму, еко-туризм – це усі форми туризму, в яких головною мотивацією туристів є спостереження за природою та традиційною культурою в різних природних зонах, що мінімізує негативний вплив на природне та соціально-культурне середовище. Екотуризм створює економічні вигоди для приймаючих громад, які управляють природними територіями з метою їх збереження; забезпечує можливості працевлаштування та отримання доходу для місцевих громад; сприяє підвищенню обізнаності щодо збереження природних та культурних цінностей як серед місцевих жителів, так і серед туристів (*UN Tourism*).

Внаслідок розвитку цивілізації і трансформації довкілля в місцях компактного проживання людей зростає потреба мешканців міст у контакті з природою. Екотуризм набуває особливого значення в містах, де розташовані природоохоронні території (ПОТ), зокрема ландшафтні парки. Практично незаймані природні ділянки міст можуть сприяти розвитку екотуризму (*Harrill, & Potts, 2003*). Міські ПОТ ідеально відповідають умовам екологічно чистого туризму, головною метою якого є захист довкілля, навчання і освіта міських жителів. Створення необхідної для рекреаційних і туристичних цілей інфраструктури передбачає розвиток соціальної функції міських ПОТ.

Правильно керований та спланований туризм в межах міських ПОТ може бути позитивною формою економічної діяльності, що сприяє підвищенню активності та привабливості міст (*Timur, & Getz, 2009*). Водночас міський туризм є глобальною тенденцією, яка часто спричинює суперечки через його негативні наслідки для місцевих громад (*Brouder, & Ioannides, 2014*). Надмірне туристично-рекреаційне навантаження породжує туризмофобію серед місцевих мешканців (*Almeida-García, Cortés-Macías, & Parzych, 2021*), тому необхідно шукати нові форми туристичної діяльності у містах. Існує нагальна потреба в розробці нових концепцій екотуризму, однією з яких може бути прокладання зелених маршрутів у регіональних ландшафтних парках.

Аналіз попередніх досліджень. В суспільстві розповсюджена думка про те, що туристам не дозволяється відвідувати природоохоронні території, оскільки це протирічить самій ідеї природоохорони. Деякі іноземні й вітчизняні публікації цю думку спростовують, деякі підтримують. У працях (*Da Silva, Brandão, & Sousa, 2019*) обґрунтовується, що належне управління туризмом є позитивною формою економічної діяльності, яка сприяє підвищенню активності та привабливості міст. *Ramkissoon, Weiler, & Smith (2012)* вважають, що використання цінних природоохоронних територій для туризму може призвести до конфліктів. І хоча природа і туризм тісно взаємопов'язані, потреба у збереженні природи є пріоритетною, оскільки це дозволяє підтримувати біорізноманіття.

У праці (*Gonia, & Jezierska-Thöle, 2022*) оцінюються критерії, що впливають на туристичну привабливість міських ПОТ. Головними критеріями автори вважають ландшафтну і культурну привабливість, наявність доріжок і стежок, а також відповідної рекреаційної інфраструктури. Автори дійшли висновку, що туристичний потенціал міських ПОТ слід використовувати для розвитку сталого туризму, щоб вони стали додатковою зручністю та перевагою для міст та їх мешканців. Це сприятиме зниженню втрат біорізноманіття та шкоди довкіл्लю через надмірний туризм (*Gonia, & Jezierska-Thöle, 2022*).

Щодо вітчизняних наукових публікацій, то вони здебільшого стосуються розвитку екотуризму на природоохоронних територіях поза межами міст. У монографії (*Габчак, Дубіс, Мельник, & Чур, 2018*) розкрито сутність правових аспектів екологічного туризму, оцінено рекреаційно-туристичні ресурси заповідного фонду та проаналізовано особливості розвитку екотуризму у межах національних природних парків, регіональних ландшафтних парків і Карпатського біосферного заповідника. Перспективи розвитку екотуризму на природоохоронних територіях Волинської області обґрунтовано у дослідженні науковців Волинського національного університету імені Лесі Українки (*Мищенко, 2007*).

Міжнародні організації, зокрема Всес-

вітній фонд дикої природи, Міжнародний союз охорони природи, ЮНЕСКО тощо, надають допомогу країнам щодо розвитку екотуризму, здатного замінити традиційні форми туризму. Всесвітній фонд дикої природи фінансує багато проектів, пов'язаних з розвитком екотуризму (Семенов, 2013). Основою ресурсного потенціалу для розвитку екотуризму є ділянки із збереженими природними ландшафтами, а також антропогенні об'єкти, що демонструють вплив на довкілля, розкривають історичні аспекти розвитку природи і господарства або концентрують увагу на окремому природному явищі (Любинський, Касіяник, Касіяник, Яцемірська, & Якубаши, 2023). Щодо прокладання екостежок, або зелених маршрутів, вітчизняних публікацій небагато. Зокрема, у праці (Соколовський, & Щоголева, 2019) стверджується, що формування екотуристичних маршрутів та екологічних стежок є важливим напрямком діяльності в межах експериментальних проектів активізації екологічного туризму на природоохоронних територіях.

Мета дослідження: розкрити просвітницьку та еколого-освітню функції екологічних стежок та обґрунтувати доцільність прокладання ландшафтно-екологічних маршрутів в межах міських природоохоронних територій на прикладі регіонального ландшафтного парку «Лиса гора» в місті Київ.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс міждисциплінарних методів, що охоплюють як загальнонаукові, так і фахово-географічні підходи. Основу системи методів становив системно-структурний підхід, який дозволив розглядати історико-культурні й просвітницькі маршрути як елементи просторово-екологічної інфраструктури міських ПОТ. Геоінформаційні методи застосовувалися для картографічного аналізу ландшафтно-структури території дослідження, відбору і закладення потенційних маршрутів та оцінки ландшафтного різноманіття. Використано супутникові знімки високого просторового та темпорального розрізнення, цифрову модель рельєфу для ідентифікації характерних природних об'єктів і виявлення антропогенних трансформацій середовища. Це дозволило

простежити зміну типів ландшафтів уздовж запроєктованих маршрутів та визначити їхню пізнавальну цінність для цільових груп екотуристів. Метод експертного оцінювання застосовувався для визначення привабливості ділянок маршруту з погляду естетичного, рекреаційного і соціологічного критеріїв. До опитування були залучені фахівці в галузі урбоекології, рекреаційного природокористування та екологічної освіти. Також використовувалися польові методи обстеження (з фотофіксацією та геоприв'язкою) для перевірки фізичної доступності об'єктів, безпечності маршрутів та наявності супровідної інфраструктури (вказівників, інформаційних стендів тощо). Аналіз нормативно-правової бази дозволив оцінити можливості впровадження екостежок у межах охоронних режимів територій та надати рекомендації щодо інтеграції таких маршрутів до планів розвитку зелених зон міста.

Результати дослідження. Термін «екотуризм» є порівняно новим в туристичній галузі. Уперше його запропонував у 1983 р. мексиканський економіст Гектор Цебаллос Ласкурейн (*Hector Ceballos-Lascurain*), який визначав екотуризм як подорожі до відносно недоторканих природних територій з метою їх вивчення, насолоди красвидами, дикими рослинами і тваринами, а також будь-якими культурними проявами, наявними в цих районах. Префікс «еко-» виражав широкий спектр прагнень до екологічно чистих подорожей (*Stonehouse, 1999*). За визначенням *Global Ecotourism Network* (2016), екотуризм – це відповідальна подорож до природних територій, яка зберігає довкілля, підтримує добробут місцевого населення та створює знання і розуміння через інтерпретацію та освіту всіх учасників: відвідувачів та персоналу.

Згідно визначення Всесвітньої туристичної організації (*UN Tourism*), екотуризм включає усі форми природоорієнтованого туризму, в яких основною мотивацією туристів є спостереження за природою і традиційною культурою на природних територіях. Екотуризм сприяє мінімізації негативного впливу на природне і соціально-культурне середовище та виконує освітні й інтерпрета-

ційні функції. Екотуризм створює економічні вигоди для приймаючих громад та органів влади, що управляють природними територіями з метою їх збереження; забезпечує альтернативні можливості працевлаштування та отримання доходу для місцевих громад; підвищує обізнаність щодо збереження природних і культурних цінностей як серед місцевих жителів, так і серед туристів (*UN Tourism*).

Міжнародне товариство екотуризму (*TIES*) визначає екотуризм як відповідальну подорож до природних територій, яка зберігає довкілля, підтримує добробут місцевого населення та включає інтерпретацію і освіту (*The International Ecotourism Society, 2015*). Метою створення екологічних стежок (зелених маршрутів) є поєднання туризму з місцевими економічними, культурними та географічними пам'ятками під егідою екотуризму. Подорожі екостежками дають можливість дізнатися про культуру, традиції та дику природу, що робить свій внесок у загальну справу збереження довкілля (*Community Tourism and Services*). Особливо актуальним створення екостежок є для урбанізованого середовища великих міст, в яких місцеві мешканці практично позбавлені можливості спілкування з природою.

Нашими попередніми дослідженнями (*Шищенко, Гавриленко, & Циганок, 2020*) розраховано ступінь заповідності кожного району м. Київ, а також встановлено загальну площу міських ПОТ, яка становить 159,18 км², або 18,83% від площі міста. Серед них вирізняється національний природний парк (НПП) «Голосіївський», єдиний в Україні в межах міста. Саме тут, в одному з відокремлених масивів НПП – Голосіївському лісі, у 2019 році було відкрито першу в Києві інтерактивну екостежку довжиною 3 км (*Київ, 2023*). У іншому відділенні НПП «Лісники» ще у 2000 році було прокладено еколого-пізнавальну стежку з тією ж назвою. 2020 року маршрут екостежки було оновлено (*Національний природний парк «Голосіївський», 2020*). Ще декілька екостежок створено на Трухановому острові, але для такого великого міста, як Київ, цього явно недостатньо. Тому ми поставили за мету дослідити можливість прокладання подібних зелених маршрутів у іншій міській ПОТ – регіональному ландшафтному парку місцевого значення «Ліса гора».

Статус регіонального ландшафтного парку (РЛП) місцевого значення урочищу «Ліса гора» було надано в 1994 році. ПОТ площею 137,1 га розташована у Голосіївському районі міста (рис. 1).

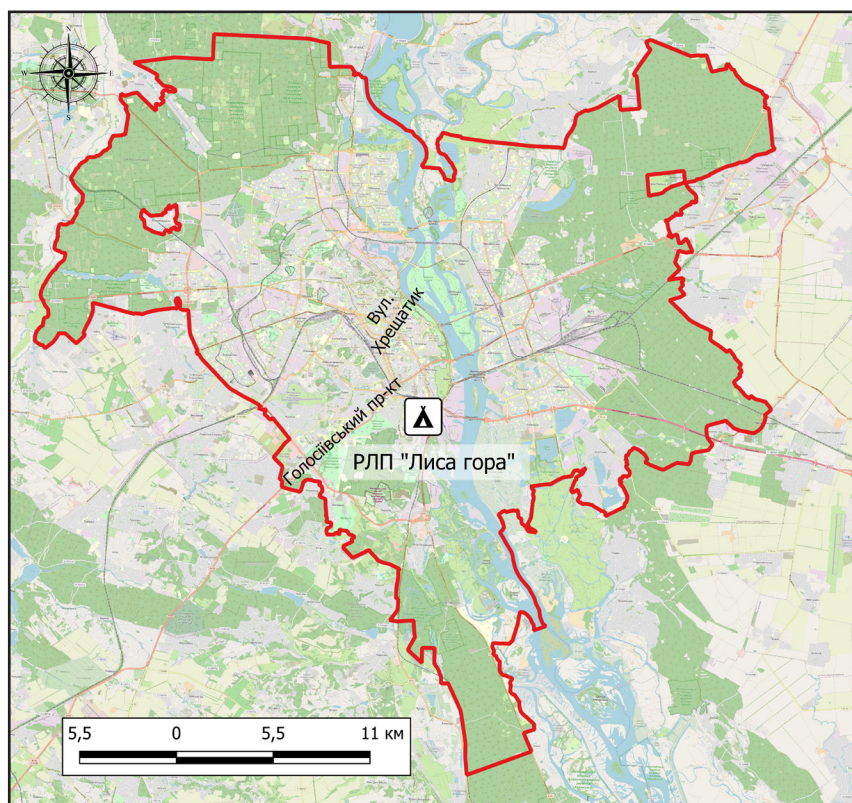

Рис. 1. Розташування РЛП «Ліса гора» в межах м. Київ
(Гавриленко О. П., Циганок Є. Ю., Доленко В. О.)

В урочищі представлено фрагмент корінної рослинності Київського лесового плато на півночі українського лісостепу, де на ділянці лучно-степових ландшафтів збереглися цінні рослини, занесені до Червоної книги України. На відносно невеликій площі Лисої гори поєднуються різні ландшафтні комплекси – широколистяно-лісові, лучно-степові, водно-болотні угіддя. З майже 400 наявних тут видів рослин, більше 300 є представниками природної флори (Парнікоза, 2017). У цьому полягає унікальність, естетична привабливість та пізнавальна значимість даної місцевості. Крім того, на території урочища збереглися залишки Лисогірського форту, зведеного в другій половині XIX ст., що є одним з елементів історичної спадщини та важливою соціокультурною екосистемною послугою.

РЛП «Лиса гора» у Києві репрезентує типову поліфункціональну ПОТ у межах мегаполісу. Серед основних функцій найважливішими є резерваційна (збереження біорізноманіття, еталонних і унікальних ландшафтів), регуляційна (підтримання екологічного балансу), відновлювальна (відновлення природних оселищ диких видів), рекреаційна (відпочинок, оздоровлення, туризм), що можуть доповнюватися освітньо-виховною та іншими функціями. Щодо просвітницької функції РЛП «Лиса гора», то її виконання може бути забезпечено організацією зелених маршрутів (екостежок) в межах ПОТ.

З метою виявлення функціональних і структурно-генетичних властивостей РЛП «Лиса гора» ми провели ландшафтознавчий аналіз досліджуваної території. Результати цього аналізу дозволяють застосувати ландшафтознавчий підхід до прокладання екологічних стежок, з тим, щоб маршрути проходили крізь різні функціональні зони ПОТ з різним ступенем антропогенного перетворення ландшафтів. У цьому сенсі стежки (маршрути) логічно назвати *ландшафтно-екологічними*. Найбільш розповсюдженими в РЛП «Лиса гора» є близькі до природних широколистяно-лісові й лучно-степові ландшафти, представлені спадистими схилами з дерновими та сірими лісовими ґрунтами під свіжими судібровами і злако-

вим різнотрав'ям. Вони переважно локалізовані в межах зони регульованої рекреації. Майже незаймані лучно-степові ландшафтні комплекси, де мешкає багато червонокнижних видів рослин, тварин і грибів, поширені здебільшого у центральній частині РЛП, в межах його заповідної зони. Серед найбільш перетворених ландшафтних комплексів переважають пологі схили із сірими лісовими ґрунтами під свіжими та вологими дібровами і судібровами, які мають важливе рекреаційне і культурно-історичне значення.

Зважаючи на ландшафтне різноманіття досліджуваної території, ми пропонуємо прокласти два ландшафтно-екологічні маршрути, призначені для різних цільових груп відвідувачів (рис. 2). Один з них, історико-культурний, довжиною 5,2 км, підходить для студентів та іншого дорослого населення. Орієнтовна кількість станцій-зупинок, обладнаних відповідними інформаційними стендами і лавками для відпочинку, може варіюватися від 5 до 8. Маршрут має розпочинатися з боку західного входу в РЛП «Лиса гора», де розташована метеостанція Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України (УкрГМІ) (рис. 3). Саме тут зручно провести інструктаж з техніки безпеки щодо правил поведінки на маршруті. Першу зупинку варто зробити майже одразу після заходу в парк, де панують слабкопохилі рівнини під свіжими дібровами та різнотрав'ям (рис. 4). Далі маршрут проходить через пласкі привододільні рівнини під свіжими дібровами і повертає на північний захід, де відкриваються краєвиди на пологі схили, вкриті дібровами і судібровами (рис. 5). Наступну зупинку можна зробити на рівнині, на межі свіжої діброви та різнотравно-злакової рослинності, звідки добре видно залишки Лисогірського форту (рис. 6).

Далі маршрут плавно повертатиме на схід і потім – на південь, відповідно зміни ландшафтних контурів, із зупинкою на краю рівнинної свіжої діброви на сірих лісових ґрунтах (рис. 7). Останню зупинку варто зробити у місці сходження обох маршрутів, біля старого дубу на галявині посеред діброви, де можна наочно розкрити важливість ланд-

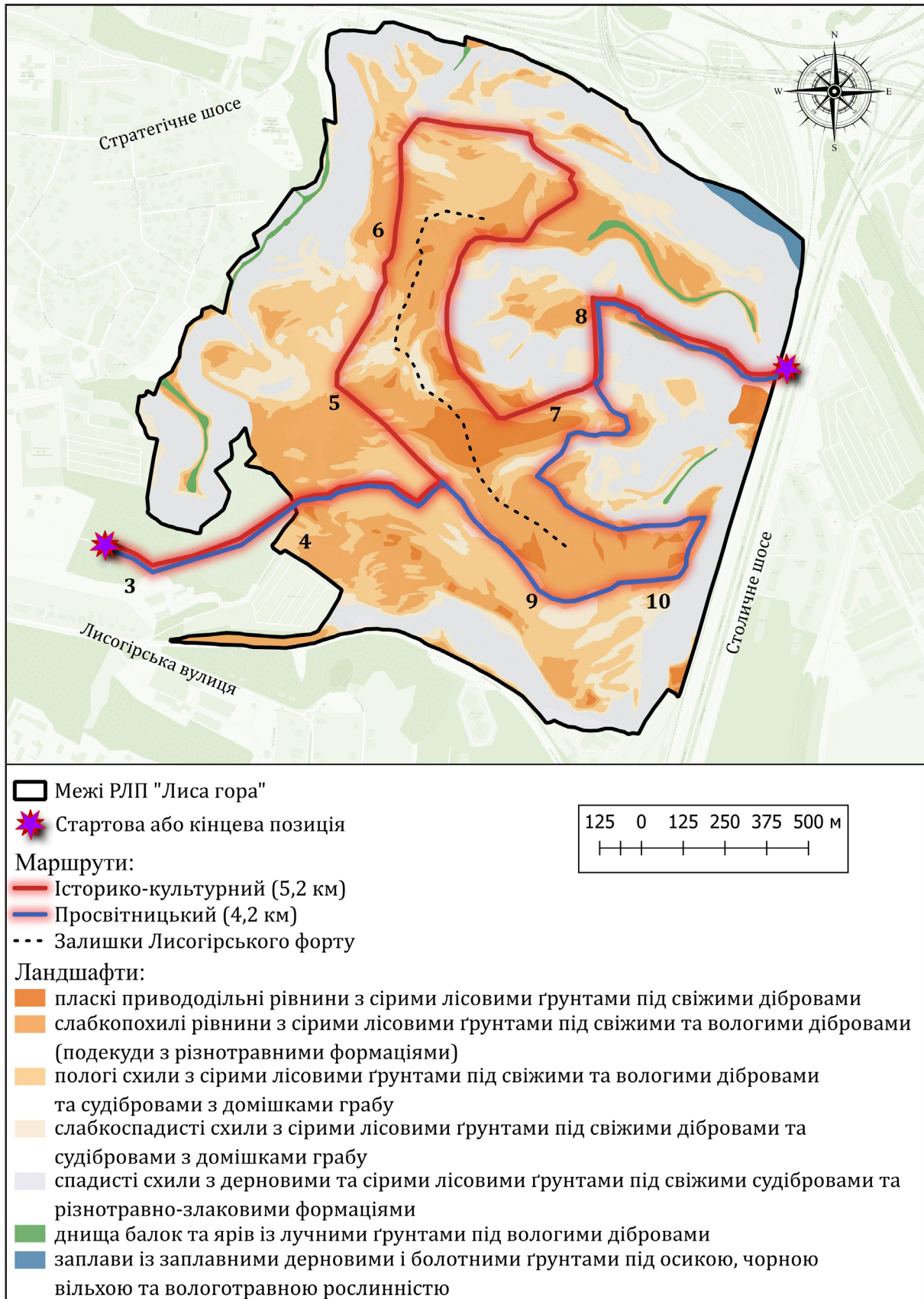

Рис. 2. Пропоновані ландшафтно-екологічні маршрути в межах РЛП «Лиса гора» (цифрами позначено місця зупинок для відпочинку, що відповідають нумерації наступних рисунків)
(Гавриленко О. П., Циганок Є. Ю., Доленко В. О.)

Рис. 3. Початок обох маршрутів біля метеостанції УкрГМІ

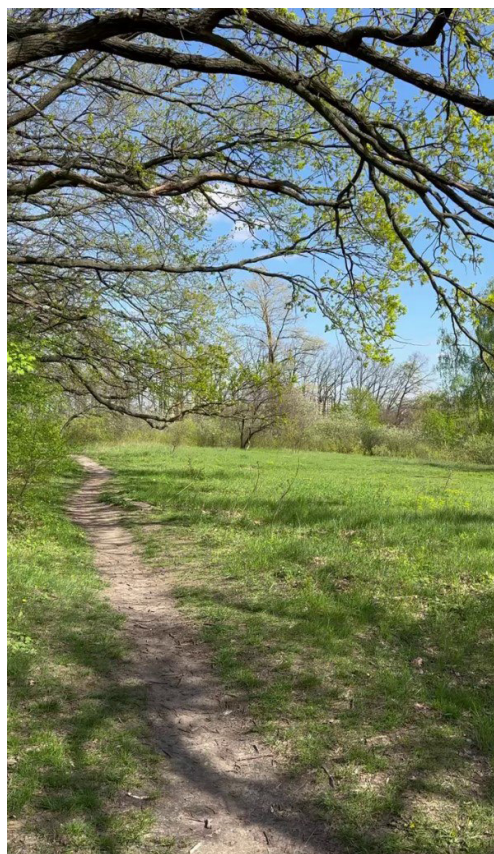

Рис. 4. Перша зупинка на межі діброви та різнотрав'я

Рис. 5. Вид на пологі схили, вкриті дібровами і судібровами

Рис. 6. Слабкопохила рівнина на межі діброви та різнотрав'я

шафтного та екосистемного різноманіття для збереження ПОТ та її екосистемних послуг (рис. 8). Завершується маршрут на східному виході з парку з боку вул. Столичне шосе (рис. 2).

Другий ландшафтно-екологічний маршрут, назвемо його «просвітницьким», призначений здебільшого для молодшого покоління, тобто школярів. Він коротший, матиме довжину 4,2 км, із 4-6 пропонованими зупинками. Метою його прокладання є проведення навчальних екскурсій, практичних робіт та уроків з природознавства, географії, біології та екології. Просвітницький маршрут відрізнятиметься від історико-культурного не лише протяжністю, але й ландшафтним та екосистемним різноманіттям. Він здебільшого проходитиме слабкопохилими рівнинами і пологими схилами, вкритими свіжими та вологими дібровами, подекуди – різнотравно-злаковими формаціями.

Перша зупинка співпадатиме із аналогічною зупинкою історико-культурного маршруту, а другу варто зробити на галявині біля вологої діброви, де на відносно невеликій ділянці сходяться пологі й спадисті схили, вкриті свіжими судібровами та різнотравно-злаковою рослинністю (рис. 9). Наступною зупинкою може бути узбіччя свіжої діброви на схилі (рис. 10), а завершується просвітницький маршрут у тій самій точці, що й історико-культурний. Кількість зупинок та вибір локацій для них залежатиме від подальшої розробки та організації маршруту.

Просвітницький маршрут варто адаптувати для учнів різних вікових груп, аби на аналогічних уроках вони могли ефективніше засвоювати теоретичні матеріали своїх курсів. Так, програмне наповнення маршруту для учнів 6-7 класів має спиратися на краєзнавчий підхід, за яким вивчається не лише певна територія, але й конкретні природні об'єкти, біля яких учні можуть виконувати пошуково-дослідницькі завдання. Це допоможе їм безпосередньо на місцевості вивчати особливості рельєфу, кліматичних умов, поверхневих вод, ґрунтового покриву, рослинного і тваринного світу. А для учнів 8-9 класів акценти мають бути іншими, зокрема в курсі «Фізична географія України»

вперше розглядається поняття «ландшафт» та його класифікації, а Лиса гора є єдиним в Києві місцем, де представлено одразу три типи ландшафтів.

Напередодні проходження зеленим просвітницьким маршрутом рекомендується ознайомити учнів з історією місцевості, переглянути фільм «Історія Лисогірського форту», провести інструктаж з техніки безпеки та роздати картосхеми Лисої гори з нанесеним маршрутом. Цей інформативний, різноманітний та своєрідний маршрут має стати навчально-пошуковою лабораторією-базою для проведення шкільних практичних занять. Домашнім завданням може бути написання короткого звіту, в якому учні описують побачене, вчать формувати висновки та аналізувати екологічні проблеми території.

Пропонований просвітницький ландшафтно-екологічний маршрут було двічі апробовано влітку 2019 року. Першими на маршрут територією Лисої гори було запрошено учнів 8-го класу київського ліцею № 59 ім. О.М. Бойченка. Після цього цим маршрутом пройшли учні та вчителі німецької гімназії з міста Альтенгольц, які перебували в Києві за програмою обміну. Результатом успішної апробації стало підвищення обізнаності учнів щодо природоохоронного статусу Лисої гори, значення цього статусу для розв'язання екологічних проблем, породжених надмірним антропогенним навантаженням на ландшафтні комплекси території, що призводить до їх деградації та загрожує рідкісним видам флори і фауни.

Висновки. Нині мешканці великих міст відчують потребу в місцях відпочинку, позбавлених міського шуму, загазованого повітря, традиційних для багатьох міських парків атракціонів, брукованих алей, закладів харчування тощо. Такими місцями активного відпочинку є міські ПОТ, де під час проходження ландшафтно-екологічних маршрутів можна також відволіктися від негативних емоцій воєнного часу. Ідея прокладання просвітницьких екостежок для школярів набуває особливої актуальності, адже навчально-краєзнавчі екскурсії можуть стати однією з найважливіших форм пізнавально-оздоровчої і навчально-виховної роботи. Упровадження

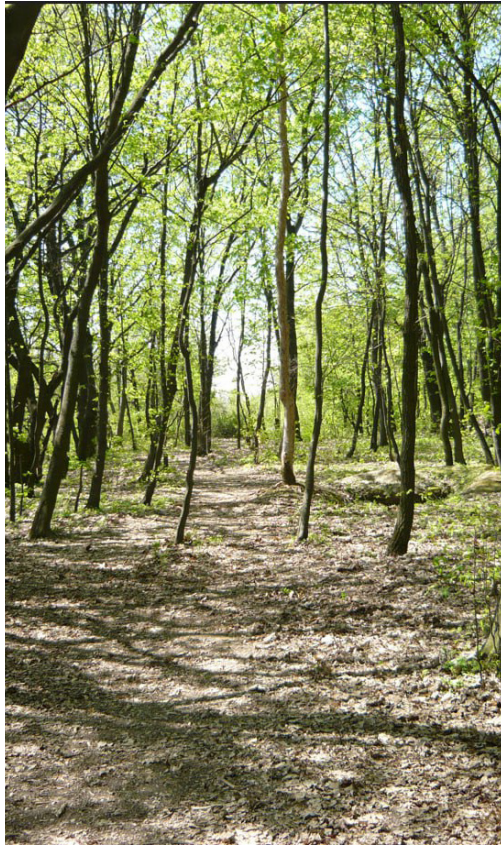

Рис. 7. Свіжа діброва на сірих лісових ґрунтах

Рис. 8. Остання зупинка у місці сходження обох маршрутів

Рис. 9. Схили, вкриті свіжими судібровами та різнотравно-злаковою рослинністю

Рис. 10. Свіжа діброва на пологіму схилі
(світлина 3-10 Гавриленко О. П., Циганок Є. Ю., Доленко В. О.)

практики пізнавальних маршрутів має позитивно вплинути також на психологічний стан учнів, студентів та інших категорій відвідувачів міських ПОТ у воєнний і післявоєнний час.

Провідну роль у забезпеченні потреб учасників при проходженні ландшафтно-екологічних стежок відіграватимуть встановлені у місцях зупинок інформаційні аншлаги та вказівники з динамічними QR-кодами. Також актуальним є створення мобільного додатку/гіда з аудіо екскурсіями, GPS-трекером та інформаційним наповненнями. Окремою перевагою їх використання є можливість кожної

людини налаштувати додаток під свої вподобання. Екостежки в міських ПОТ мають стати важливим інструментом екологічної освіти та просвітницької роботи. Завдяки унікальним краєвидам і доступній інформації вони допомагають людям краще усвідомити важливість збереження екосистем та їх життєво важливих послуг в умовах урбанізованого оточення, сприяють формуванню екологічної свідомості серед відвідувачів різного віку. У майбутньому екостежки можна удосконалювати, додаючи ще більше інформації для залучення ширшого кола відвідувачів.

Список використаних джерел

- Габчак, Н.Ф., Дубіс, Л.Ф., Мельник А.В., & Чир, Н.В. (2018). Екологічний туризм на природоохоронних територіях Закарпатської області: монографія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла». 392.
- Київ (2023). Зелений туризм у Києві: екологічні маршрути та привабливість для відвідувачів. URL: <https://kyiv.name/uk/articles-6694-zelenyj-turyzm-u-kyievi-ekologichni-marshruty-ta-pryvablyvist-dlya-vidviduvachiv>
- Любинський, О., Касіяник, І., Касіяник, Л., Яцемірська, Н., & Якубаши Р. (2023). Науково-теоретичні та практичні аспекти розвитку екотуризму національно природного парку «Подільські Товтри». Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія, 2(55), 17-25. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.2.2>
- Мищенко, О.В. (2007). Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Волинської області. Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Географія, 2, 250-253.
- Національний природний парк «Голосіївський» (2020). Обстеження екостежки «Лісники» з метою її оновлення. URL: <https://nppg.gov.ua/uk/node/122>
- Парнікоза, І. Ю. (2017). Лиса гора – урочище в плінні часу. Рослинність та флора Лисої гори в Києві. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/LysaGora/Nature/Flora.html>
- Семенов, В.Ф (2013). Туристичне країнознавство: навч. посіб. Херсон: АТ Гринь. 425.
- Соколовський, В. А., & Щоголева, І.В. (2019). Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях середнього Придніпров'я. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія, 1, 240-248.
- Шищенко, П.Г., Гавриленко, О.П., & Циганок, Є.Ю. (2020). Заповідні території в умовах мегаполісу: дигресія та шляхи відновлення (на прикладі окремих природоохоронних територій Києва). Український географічний журнал, 4, 49-56. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.04.049>
- Almeida-García, F., Cortés-Macías, R., & Parzych, K. (2021). Tourism impacts, tourism-phobia and gentrification in historic centers: The Cases of Málaga (Spain) and Gdansk (Poland). Sustainability, 13(1), 408. <https://doi.org/10.3390/su13010408>
- Brouder, P., & Ioannides, D. (2014). Urban tourism and evolutionary economic geography: Complexity and co-evolution in contested spaces. Urban Forum, 25(4), 419-430. <https://doi.org/10.1007/s12132-014-9239-z>
- Community Tourism and Services. Eco Trails. URL: <https://myecotrails.com/>

- Da Silva, F. P., Brandão, F., & Sousa, B. (2019).* Towards socially sustainable tourism in cities: local community perceptions and development guidelines. *Enlightening tourism. A pathmaking journal*, 9(2), 168-198. <https://doi.org/10.33776/et.v9i2.3631>
- Global Ecotourism Network (2016).* Definition and Key Concepts. URL: <https://www.globalecotourismnetwork.org/definition-and-key-concepts/>
- Gonia, A., & Jezierska-Thöle, A. (2022).* Sustainable Tourism in Cities – Nature Reserves as a ‘New’ City Space for Nature-Based Tourism. *Sustainability*, 14(3), 1581. <https://doi.org/10.3390/su14031581>
- Harrill, R., & Potts, T.D. (2003).* Tourism Planning in Historic Districts: Attitudes Toward Tourism Development in Charleston. *Journal of the American Planning Association*, 69(3), 233–244. <https://doi.org/10.1080/01944360308978017>
- Ramkissoon, H., Weiler, B., & Smith, L. D. G. (2012).* Place attachment and pro-environmental behavior in national parks: The development of a conceptual framework. *Journal of Sustainable tourism*, 20(2), 257-276. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.602194>
- Stonehouse, B. (1999).* Ecotourism. In: *Environmental Geology. Encyclopedia of Earth Science*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/1-4020-4494-1_101
- Timur, S., & Getz, D. (2009).* Sustainable tourism development: How do destination stakeholders perceive sustainable urban tourism? *Sustainable Development*, 17(4), 220-232. <https://doi.org/10.1002/sd.384>
- The International Ecotourism Society (2015).* What Is Ecotourism? URL: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>
- UN Tourism.* Ecotourism and Protected areas. URL: <https://www.unwto.org/sustainable-development/ecotourism-and-protected-areas>

References

- Habchak, N. F., Dubis, L. F., Melnyk A. V., & Chyr, N. V. (2018).* Ecological tourism in protected areas of Zakarpattia region: monograph. Uzhhorod: Publishing House UzhNU «Hoverla». 392. [In Ukrainian]
- Kyiv (2023).* Green tourism in Kyiv: eco-friendly routes and attractions for visitors. URL: <https://kyiv.name/uk/articles-6694-zelenyj-turyzm-u-kyievi-ekologichni-marshruty-ta-pryvablyvist-dlya-vidviduvachiv> [In Ukrainian]
- Liubynskyi, O., Kasiianyk, I., Kasiianyk, L., Yatsemirska, N., & Yakubash R. (2023).* Scientific, theoretical, and practical aspects of the development of ecotourism of the National Nature Park “Podilsk Tovtry”. Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. Series: Geography, 2(55), 17-25. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.2.2> [In Ukrainian]
- Mishchenko, O. V. (2007).* Prospects for the development of ecological tourism in protected areas of the Volyn region. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn State University. Geography*, 2, 250-253. [In Ukrainian]
- Holosiivskyi National Nature Park (2020).* Survey of the Lisnyky eco-trail with a view to its renovation. URL: <https://nppg.gov.ua/uk/node/122> [In Ukrainian]
- Parnikoz, I. Ju. (2017).* Lysa Hora – tract over time. The vegetation and flora of the Lysa Hora in Kiev. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/LysaGora/Nature/Flora.html> [In Ukrainian]
- Semenov, V. F. (2013).* Tourism Country Studies: Textbook. Kherson: AT Gryn’. 425. [In Ukrainian]
- Sokolovskiy, V. A., & Shchoholieva, I. V. (2019).* Prospects for the development of environmental tourism in protected areas of the Middle Prydniprovya. Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. Series: Geography, 1(46), 240-248. [In Ukrainian]
- Shyshchenko, P. H., Havrylenko, O. P., & Tsyhanok, Ye. Yu. (2020).* Protected areas under the conditions of megapolis: digression and recovery ways (on the example of Kyiv). *Ukrainian Geographical Journal*, 4, 49-56. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.04.049> [In Ukrainian]
- Almeida-García, F., Cortés-Macías, R., & Parzych, K. (2021).* Tourism impacts, tourism-phobia and

- gentrification in historic centers: The Cases of Málaga (Spain) and Gdansk (Poland). *Sustainability*, 13(1), 408. <https://doi.org/10.3390/su13010408>
- Brouder, P., & Ioannides, D. (2014). Urban tourism and evolutionary economic geography: Complexity and co-evolution in contested spaces. *Urban Forum*, 25(4), 419-430. <https://doi.org/10.1007/s12132-014-9239-z>
- Community Tourism and Services*. Eco Trails. URL: <https://myecotrails.com/>
- Da Silva, F. P., Brandão, F., & Sousa, B. (2019). Towards socially sustainable tourism in cities: local community perceptions and development guidelines. *Enlightening tourism. A pathmaking journal*, 9(2), 168-198. <https://doi.org/10.33776/et.v9i2.3631>
- Global Ecotourism Network* (2016). Definition and Key Concepts. URL: <https://www.globalecotourismnetwork.org/definition-and-key-concepts/>
- Gonia, A., & Jezierska-Thöle, A. (2022). Sustainable Tourism in Cities – Nature Reserves as a ‘New’ City Space for Nature-Based Tourism. *Sustainability*, 14(3), 1581. <https://doi.org/10.3390/su14031581>
- Harrill, R., & Potts, T.D. (2003). Tourism Planning in Historic Districts: Attitudes Toward Tourism Development in Charleston. *Journal of the American Planning Association*, 69(3), 233–244. <https://doi.org/10.1080/01944360308978017>
- Ramkissoon, H., Weiler, B., & Smith, L. D. G. (2012). Place attachment and pro-environmental behavior in national parks: The development of a conceptual framework. *Journal of Sustainable tourism*, 20(2), 257-276. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.602194>
- Stonehouse, B. (1999). Ecotourism. In: *Environmental Geology. Encyclopedia of Earth Science*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/1-4020-4494-1_101
- Timur, S., & Getz, D. (2009). Sustainable tourism development: How do destination stakeholders perceive sustainable urban tourism? *Sustainable Development*, 17(4), 220-232. <https://doi.org/10.1002/sd.384>
- The International Ecotourism Society* (2015). What Is Ecotourism? URL: <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>
- UN Tourism*. Ecotourism and Protected areas. URL: <https://www.unwto.org/sustainable-development/ecotourism-and-protected-areas>

Статтю надіслано до редколегії 09.10.2025 р.
Статтю рекомендовано до друку 02.12.2025 р.